

Пам'яті Кирила Кириловича Грищенка

Першого квітня 2020 року на сімдесят дев'ятому році життя перестало битися серце Кирила Кириловича Грищенка, кандидата філософських наук, одного із фундаторів сучасної української академічної соціології. У соціологічному середовищі він був відомий як спеціаліст у царині соціально-економічних проблем розвитку українського суспільства, що зробив вагомий внесок у розвиток соціології управління в Україні. Кирило Кирилович був талановитим організатором науки, 17 років поспіль — незмінним ученим секретарем Інституту соціології НАН України.

Кирило Кирилович народився 9 серпня 1941 року в Ясній Полянї (Російська Федерація) у сім'ї військового лікаря. Весь військовий період мама виховувала його одна, адже батька призвали на фронт у перші дні Великої Вітчизняної війни. У повоєнний час сім'я військового лікаря об'їздила півкраїни. Кирило Кирилович навчався в школах Риги, Даугавпілса, а закінчив Яснополянську середню школу.

По лінії матері Кирило Кирилович був одним із нащадків Толстих, тому його інтерес до життя великого письменника, Льва Миколайовича Толстого, не згасав упродовж усього життя. А тоді, у повоєнні роки, йому пощастило бути знайомим з особистим секретарем письменника — Валентином Федоровичем Булгаковим, котрий ділився з Кирилом Кириловичем своїми спогадами про класика російської і всесвітньої літератури. Кирило Кирилович любив Ясну Поляну всією душею і натхненно розповідав про неї друзям і колегам.

Кирила Кириловича цікавила не тільки література та історія. У Тульській області в той час був на належній висоті розвинений велоспорт, яким

він і захопився так сильно, що в результаті наполегливих тренувань і виступів на змаганнях став майстром спорту.

Вибір вищого навчального закладу для Кирила Кириловича був очевидний — Тульський педагогічний інститут ім. Л.М. Толстого. Він його закінчив 1964 року, одержав диплом з відзнакою за фахом російська мова і література. Втім, час вніс свої корективи: уже в період навчання він замислився про здобуття другої професії. Тому 1960-го вступив до Московського інституту народного господарства ім. Плеханова за фахом “економіст” і 1966 року закінчив його.

У 1965 році Кирило Кирилович переїхав жити до Києва, де почав працювати у відділі наукової організації управлінської праці та діловодства ЕНДІ Держплану УРСР. Перспективного молодого співробітника уже наступного року направили до аспірантури. Проте він вступив не до економічного вишу, а до Інституту філософії АН УРСР, бо його почали цікавити саме соціальні та філософські аспекти управління.

В Інституті філософії в той час працювали такі видатні вчені, як П.В. Копнін, М.В. Попович, С.Б. Кримський, В.П. Іванов, В.С. Горський та ін. Це був період розквіту української філософії та водночас зародження соціології — В.Ф. Чорноволенко, Л.В. Сохань, В.Л. Осовський, Р.А. Ануфрієва, В.О. Тихонович та ін. стояли біля її “колиски”. К.К. Грищенко у 1970 році захистив кандидатську дисертацію “Взаємовідносини керівника і підлеглих як соціально-етична проблема” і був прийнятий на посаду молодшого наукового співробітника у відділ філософських проблем психології.

Вже 1972 року Кирило Кирилович став старшим науковим співробітником, а 1975-го йому було присвоєно відповідне учене звання. Завдяки низці наукових публікацій і високому авторитету серед співробітників він у 1975 році був призначений керівником проблемної групи з питань етики відділу етики та естетики Інституту філософії, а 1979-го — завідувачем відділу соціально-психологічних проблем управління.

Це був час плідної та вельми цікавої роботи. Зароджувалася “заводська” соціологія, проводилися обстеження підприємств, систему управління якими необхідно було перебудувати відповідно до рекомендацій учених. Під керівництвом К.К. Грищенка у відділі розробляли низку актуальних тем: “Соціально-психологічні чинники оптимізації управлінської діяльності в умовах АСУ”, “Соціальні та соціально-психологічні чинники вдосконалення трудової дисципліни, методів і стилю керівництва у виробничих колективах Чорноморського суднобудівельного заводу”, “Соціально-психологічні чинники оптимізації управлінської діяльності”, “Розроблення системи комплексного стилю трудової поведінки працівників ЧСЗ”, “Дослідження соціальних чинників, що впливають на ефективність роботи середньої ланки управління і колективів цехів Київського авіаційного виробничого об'єднання”, “Соціальні чинники стимулювання праці в умовах економічного експерименту”. Відділ став висококваліфікованим творчим колективом, що втілювалося в трьох колективних монографіях і в циклі статей. Індивідуальні монографії К.К. Грищенка, такі як “Соціальне управління і АСУ” (у співавторстві), “Людський чинник інтенсифікації виробництва”, “Соціальні ас-

пекти економічної реформи”, і в наш час не втратили своєї актуальності й корисності.

Під керівництвом К.К. Грищенка успішно захищали кандидатські дисертації талановиті аспіранти. Причому щораз керівництво Інституту філософії обґрунтовувало призначення кандидата наук науковим керівником кандидатської дисертації тим, що Кирило Кирилович був провідним фахівцем із соціально-психологічних проблем управління в Україні, а докторів наук з цього напрямку просто не було.

Як провідний фахівець із соціологічних проблем управління виробництвом К.К. Грищенко об'їздив усю Україну з лекціями, часто виступав на підприємствах і був лектором товариства “Знання”. В його особовій справі зберігаються численні вдячні відгуки про прочитані ним лекції.

Кирило Кирилович працював в Інституті соціології з перших днів його заснування, від 1990 року. Спочатку він завідував відділом соціальних проблем управління, а потім, після зміни структури інституту, був завідувачем сектору соціальних механізмів ринкового регулювання у відділі соціології ринкової економіки.

Наприкінці 1994 року з інституту на роботу в Секретаріат Верховної Ради пішов учений секретар Е.О. Афонін. Валерій Михайлович Ворона, директор нашого інституту, довго умовляв Кирила Кириловича обійняти цю посаду. Говорив, що це не надовго, мовляв, невдовзі підшукаємо когось іншого, що такої досвідченої людини, як Кирило Кирилович, поки не знайти, що коли не він, то хто ж... Одне слово, Кирило Кирилович погодився виконувати обов'язки ученого секретаря тимчасово... Як потім виявилось — на 17 років.

Перше десятиліття для Інституту соціології було часом становлення й утвердження, часом труднощів і перемог, часом боротьби за наукове визнання й елементарно — боротьби за будинок, в якому він розташований. У 2000 році, підбиваючи підсумки першого десятиліття розвитку інституту, сам К.К. Грищенко писав: “Інститут — це академічна установа, що ефективно працює, постійно розширює діапазон дослідницької діяльності, посилює свій вплив на практику державного будівництва і створення в Україні демократичного громадянського суспільства. Поєднуючи традиційні та новітні форми роботи, Інститут не тільки прагне зберегти свій кадровий потенціал, а й примножувати його. Цінність і значущість діяльності Інституту полягає, зокрема, в тому, що до нашого часу накопичено величезний та унікальний емпіричний матеріал про стан і спрямованість соціальних процесів в Україні, зібрано об'єктивну інформацію, що здатна послугувати науковим фундаментом для ухвалення державних рішень щодо стабілізації соціально-економічного і політичного життя в Україні”¹. Кирило Кирилович разом з дирекцією і завідувачами відділів Інституту доклав для цього титанічних зусиль. Він був дипломатом нашого інституту у відносинах з Президією Академії наук, Відділенням історії, філософії і права, приймав зважені рішення, шукав і знаходив вихід у непростих ситуаціях.

¹ Грищенко, К. (2000). 10 років Інституту соціології НАН України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 11.

Багато в чому завдяки зусиллям К.К. Грищенка на посаді ученого секретаря вже до 2010 року, до двадцятилітнього ювілею Інституту соціології можна було стверджувати, що “соціологія в Україні стала невіддільною складовою світової соціології. Українська соціологія здобула статус самостійної науки, її роль у розв’язанні соціальних проблем загальноновизнана. З’явився реальний шанс подолати відставання у рівні розвитку порівняно зі світовими стандартами. Лідерство Інституту соціології НАН України у вітчизняній соціології є безперечним як за об’єктивними кількісними показниками, так і з точки зору високого рівня фундаментальності й органічного поєднання розроблення теоретико-методологічних і концептуальних засад з проведенням загальнонаціональних емпіричних досліджень”¹.

Кирилу Кириловичу вдавалося сполучати складну і відповідальну роботу ученого секретаря із науковою діяльністю. Він публікував статті в часописах, був незмінним автором у збірнику “Українське суспільство: моніторинг соціальних змін”.

Кирило Кирилович був людиною творчою, толерантною і доброзичливою стосовно своїх колег і товаришів. Був принциповим у спірних питаннях, але завжди поважав думки інших. Він був напрочуд чуйним і завжди готовим вислухати, порадити й прийти на допомогу у скрутних життєвих ситуаціях.

Смерть Кирила Кириловича Грищенка, людини такого масштабу, для української соціології та колективу Інституту є непоправною втратою. Світла і вічна йому пам’ять!

*ТЕТЯНА ЗАГОРОДНЮК,
кандидат соціологічних наук,
старший науковий співробітник відділу соціально-політичних процесів
Інституту соціології НАН України*

---

¹ Грищенко, К. (2010). 20 років Інституту соціології НАН України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 14.